

Múltunkból

Kereszty István emlékezete*

POGÁNY György

A magyar irodalom sok évszázados fejlődését gyakran kézfogások szakadatlan láncolataként jellemzik, amelyben nemzedékről nemzedékre, közvetlen személyes kapcsolatokon, „kézfogásokon” keresztül hagyományozódik át a tradíció és az írói küldetéstudat. Úgy gondolom, szakmánk történetjére is érvényes ez a metafora. A gyűjtemény és a feladatok állandósága mellett a könyvtárosok személye ugyan szükségszerűen változik, azonban a könyvtár mint intézmény önnön létét tenné kérdésessé, ha megszakadna a generációk közötti folyamatosság, a nemzedékek párbeszéde. A szakmai fogások könyvből el nem sajátítható fortélyja vagy az adott bibliotékára jellemző, a külső szemlélőnek egyébként

nem ritkán irracionális elemeket is tartalmazó, a múltból eredeztethető napi rutinja csak a könyvtárosok közvetlen személyes kapcsolatából – kézfogásából – ismerhető meg és ez örökítheti át egyrészt a munkakultúrát, másrészt az intézmény saját ethoszát.

Szakmatörténetünk egyik toposza a 19. század meghatározó műveit megalkotó bibliográfusokat – *Szabó Károlyt*, *Szinnyei Józsefet* és *Petrik Gézát* – összefoglalóan a „nagy bibliográfus triász” epitheton ornans fordulattal jellemzi. Teljes joggal, hiszen magisztrális munkáik nélkül ma sem tudnánk alapvető feladatainkat ellátni, és életművük jelentette azt a fundamentumot, amelyet a 20. század megkerülhetetlen bibliog-

*Az MKE Bibliográfiai Szekciója 2010. október 8-ai rendezvényén elhangzott előadás szerkesztett változata.

ráfusai folytattak vagy kiteljesítettek az új viszonyok között. *Gulyás Pálon, Kóhalmi Bélán, Kozocsa Sándoron* kezdve *Dezsényi Bélán* és *Szentmihályi Jánoson* át *Csűry Istvánig* vagy akár a szinte napjainkban távozott *Busa Margitig* tágítható szakmánk nagyjainak névsora, akik valamilyen mértékben, gyakorló bibliográfusként vagy teoretikusként követőik voltak.

A 19. századi szakmaalapítók és a 20. századi folytatók között felismerhető egy nemzedék, amelynek tagjaira jellemző, hogy pályájukat a triász egyike mellett, annak szinte árnyékában, mintegy famulusaként kezdték és a megérdemelnél kevesebb figyelem fordul működésük felé. Pedig részben az ő személyük jelenti a közvetlen kapcsolatot a két évszázad, a két korszak, a még némileg patriarchális könyvtári, bibliográfiai viszonyok és az egyre inkább a modern, vagyis intézményi szervezeti keretekben művelt bibliográfiakészítés között. Ez a nemzedék – gondoljunk *Hellebrant Árpádra, Kiszlingstein Sándorra, Barcza Imrére, Tipray Tivadarra* vagy *Horváth Ignácra* – mára igencsak méltánytalanul kiszorult a szakmai köztudatból. Elődeikhez mérve őket, kétségtelenül nem tartoztak a nagy kezdeményező iskolateremtők közé, nem voltak közvetlen tanítványaik, követőik, ugyanakkor áldozatos munkájuk szerves részét képezi szakmatörténetünknek. Ebbe a nemzedékbe tartozik a százötven éve, 1860. május 22-én született sokoldalú *Kereszty István* is.¹

Két korszak határán élt, hosszú életének – 1860-tól 1944-ig – csaknem pontosan felét a 19., második részét pedig a 20. században élte és a századforduló időszakában a szakmai diskurzusban mind jobban előtérbe kerülő két könyvtári szolgáltatás és különgyűjtemény napi működésében, illetve megteremtésében vett részt. A *Hírlaptárban* megalakulásától, 1884-től dolgozott, Szinnyei József legközelebbi segítője, munkatársa, mondhatni tanítványa, majd utóda volt. Az új század első éveitől hírlaptári feladatai mellett a *Zeneműtár* megszervezését sürgette, aktív élete két utolsó szolgálati évében, 1920 és 1922 között pedig e gyűjtemény felállítását, kialakítását kapta feladatul. Munkásságát számon

tartja a bibliográfusok közössége, ugyanakkor a zenei életnek aktív szereplője volt szakíróként, fordítóként, kritikusként, tanárként, sőt zeneszerzőként. De sokoldalúságát bizonyítja, hogy magyar – német – francia szakos középiskolai tanári és zenei végzettsége mellé tornatanítói oklevelet is szerzett és az 1880-as, 1890-es években a sportélet tevékeny szereplője volt, különféle tisztségeket vállalt és testnevelési lapokban számtalan cikket, tanulmányt tett közzé. Az egészséges életet népszerűsítette szóban, írásban és példaadással, ezen elvek jegyében élt és nyilván ennek (is) köszönhette, hogy szinte halála napjáig megőrizte kitűnő fizikai kondícióját, élénk szellemét, köz- és szakmai ügyek iránti érdeklődését. Jellemző, hogy néhány héttel 1944. február 8-án bekövetkezett halála előtt, január 2-án írt levelében arra kérte *Lukinich Imre* történészprofesszort, hasson oda, hogy a magyar szakirodalomban és oktatásban ne román népről, hanem oláhokról beszéljenek és írjanak, mert semmi közük a rómaiakhoz.²

E sokoldalúság Kereszty István személyiségének már-már reneszánsz vonásait sejtetik. Ugyanakkor persze mindennek hátránya is volt, amit többször megtapasztalt élete során. Nem kétséges, hogy szétaprózta magát. Elsősorban nyitottsága, minden iránt érdeklődő személyisége miatt, de érzékelhetően az anyagi kényszer is oka volt a szüntelen cikkírásnak, a szellemi robotnak.³ Ezek miatt működése egyik területén sem érezhette az egy szakmába tartozók feltétlen összetartozásából adódó előnyöket. Klikkeken, érdekcsoportokon kívül maradt; családjá körén túl még leginkább a Széchényi Könyvtárban érezte otthon magát. A nyugállományba vonulása utáni évtizedekben is gyakori látogatója volt a bibliotékának és fogyatkozó számú egykori kollégái, de a fiatalabbak is nagy szeretettel vették körül kedves és derűs személyiségét. Ami különben egy önmagára erőltetett külsődleges vonás volt. Kevés levele maradt fenn az Országos Széchényi Könyvtár különböző fondjaiban; (az OSZK Zeneműtárában található viszont kiterjedt zenei vonatkozású anyaggyűjtése, a nagy mennyiségű hagyaték módszeres feldolgozása

a későbbi kutatás feladata), ezekből egy sokszor csalódott, pályafutását töredékesnek érző és különböző kudarcait, anyagi gondjait bizonyos sztoikus belenyugvással tudomásul vevő személyiség képe bontakozik ki. 1903. december 24-én barátjához, *Zempléni Árpád* költőhöz írt kondoleáló levelében nyilatkozott meg lelke külvilág előtt gondosan titkolt mélységeiről. Kisfia elhunyt alkalmából fejezte ki részvétét és mint írta, fájalmát átérzi, mert ő is átélte egyik gyermeke halálát. Ő azonban – folytatta – vigasztalódní és megnyugodni sem tud, mert nem hívő alkat és a sokak által jellemzőjének tartott közvetlen derű és bölcs nyugalom csak a külvilágnak szánt gesztus.⁴ Némi sértettség érzékelhető *Kőhalmi Béla* megkeresésére írt válaszából is. 1918-ban tette közzé a *Könyvtári Szemle* szerkesztője *Könyvek könyve* címmel 87 magyar író, tudós, művész vallomásait olvasmányairól, a hét megkeresett könyvtáros egyike ő volt. Kőhalmi körlevelét kétségtelenül félreértette, nehezményezi, hogy az utóbbi 15 évben pályára lépett szerzők közé sorolta, holott „*már 1880-ban láttam először nyomtatva nevemet*”.⁵ De idézhetjük *Papp Viktor* zenekritikushoz írt 1928. február 7-én éjjel elkezdett és 8-án hajnalban befejezett hosszú levelét, amelyben az akkori zenei élet komoly tényezőjét emlékezteti erőteljes, öntudatos hangon sok évtizedes zenei szakírói működésére és ragaszkodik az előzetesen megígért zenei munkához, mert még három tanuló gyermeket nevel, és szüksége van megélhetéséhez a honoráriumra.⁶ Kereszty részt vett az 1936-ban megalakult *Magyar Sajtótudományi Társaság* munkájában. A grémium 1938-ban kereste meg tagjait, hogy tudományos munkáikból egy-egy példányt küldjenek a megszervezendő archívumnak. Ifj. *Hlatky Endré*hez 1938. december 22-én írt levelében⁷ önironikus akasztófahumorról, de érezhető keserűséggel tekinti át tudományos működését és indokolja meg, miért nem tud műveiből küldeni. Volt írása, amit a kiadó megcsónkítva jelentetett meg; akadt kötete, melynek közreadását megígérte az editor majd mégsem jelentette meg, sőt a kéziratot is elvesztette; ami napvilágot látott,

abból pedig már nincs elajándékozható példánya. Összegzése műveiről: „*hát ez nem pech a négyzetten?!!*”

Hosszú pályafutásában tehát kétségtelenül érték csalódások, kudarok, talán méltánytalanságok is, de közel negyven esztendőn keresztül könyvtárosként és bibliográfusként a Széchényi Könyvtár jelentette számára a legfontosabb közeget és a hazai művelődés szolgálatban eltöltött munkásságának legmaradandóbb értékei is az intézményhez kapcsolódnak.

A hírlaptáros és a sajtóbibliográfus

Az 1884. július 2-án miniszteri rendelettel felállított *Országos Hírlapkönyvtár* vezetésére Szinnyei József kapott megbízást és két napidíjas segítségével kezdte meg az állomány rendezését, feldolgozását. Egyikük *Váczy János*, a későbbi neves Kazinczy-kutató azonban csak néhány évig volt a Tár munkatársa, 1893-tól tanárként működött, a másik napidíjas állást pedig a pályakezdő Kereszty István töltötte be október 4-étől, így az ő személye jelenti a folytonosságot a kezdetektől szinte *Dezsényi Béla* korszakáig. A szerény hírlapkönyvtári álláshoz a 24 éves fiatalember tanára, *Beöthy Zsolt* révén jutott; az irodalomtörténész professzor Szinnyei József rokona, unokaöccse volt és ő ajánlotta be a Hírlapkönyvtárba.⁸ 1888. május 7-én gyakornokként végleges státushoz jutott az intézményben, 1894. július 13-án segédőrré lépett elő, 1905-ben igazgatói besorolással Szinnyei utóda lett, 1919-ben pedig múzeumi osztályigazgatói kinevezést kapott.

Az alapító irányításával mindössze ketten végezték a megszervezendő és kezdetben önálló, majd a Széchényi Könyvtárba integrálódó Hírlaptár valamennyi érdemi munkáját. A cél világos volt, a konkrét teendőket és munkamódszereket azonban a gyűjtemény megszervezésével párhuzamosan kellett kialakítani. Az elvégzett feladatokról Kereszty egyik tanulmányából⁹ kaphatunk érzékletes képet. Mint köztudott, az újonnan felállított szervezetben a havonta

legalább kétszer megjelenő kiadványok kaptak helyet és nyelvek szerinti csoportosításban, betűrendben tárolták a lapokat. A rendezés megkezdésekor 6580 hírlapévfolym volt a Széchényi Könyvtárban, a következő években a hiánypótlás során további 2071 évfolyamot sikerült szereztetni. A hiánypótlás egyébként állandó feladata volt a Tár munkatársainak. Különösen eredményes volt Kereszty 1902-es kolozsvári útja. Az ottani egyetemi könyvtárban a duplumok között kutatott és számos ritkaságot, köztük 1848-49-as lapokat szerzett meg.¹⁰ Feladataik közé tartozott a hiányok reklamálása, pótlása, a meglévő hírlapok kollacionálása, az addig készült kötetkatalógusok – terminológiájával repertóriumok – ellenőrzése, majd cédulakatalógus készítése. Azzal a problémával kerültek szembe, hogy miként lehet az állományról megbízható leltári nyilvántartást, illetve a kutatót tájékoztató katalógusrendszert készíteni. Egyszerre kellett az újonnan és egyre nagyobb számban beözönlő lapokat feldolgozni és az évtizedek alatt összegyűlt anyagot retrospektív nyilvántartásba venni. A megfelelő feldolgozási munkamódszer meglehetősen nehezen alakult ki, a minisztérium megbízásából Kereszty 1895-ben Németországban tanulmányozta a hírlapok ottani kezelését. Írásában némi elégedettséggel állapította meg, hogy ugyan sokkal kedvezőbb munkakörülmények (létszám és raktári hely) között dolgoznak a német kollégák, azonban a magyarországi feldolgozás mélysége és színvonala egyáltalán nem marad el a külhonitól. Az állomány feltárása és kezelése mellett a kicsiny személyzet látta el az olvasószolgálati feladatokat is, a megalakulást követő első évben 1070 hírlapolvasó használta a lapokat, 1889-ben, amikor a Tár jogállása megváltozott és a Széchényi Könyvtár egyik osztálya lett, már 1249 személy igényelte a hírlapokat. Tanulmányából kitűnik, hogy felismerte a hírlapnak mint speciális dokumentumtípusnak a kezelésében, feldolgozásában rejlő nehézségeket. A beérkező lapok hiányainak pótlása, az állandó reklamálás rengeteg energiát vett igénybe, ezért egy hatékony és megfelelő szankciókat is kilátásba helyező kötelezpéldány törvényt sür-

getett. A konkrét teendők sorában említi, hogy a magyar és német nyelvűek mellett el kell készíteni az egyéb nyelvű hazai lapok betűrendes repertóriumát és cédulakatalógusát, létre kell hozni a szerkesztők nevével felállított katalógust és szükséges egy „szakrepertórium”, vagyis szakkatalógus készítése. Írásában szorgalmazta a hazai hírlapok időrendi jegyzékének összeállítását, „*mely egy pillantásra tájékoztatást nyújt a felől, hogy bizonyos évben mely politikai, mely tanügyi stb. lapok léteztek*”.¹¹ Ezt a segédletet évtizedekkel később majd ő készíti el. Indítványozza megbízható hírlapstatisztikai nyilvántartás vezetését. Kétségtelen tény, hogy a korai évtizedekről meglehetősen nehéz pontos statisztikai adatokhoz jutni, ugyanis még nem alakult ki egységes értelmezése a kötetnek, számnak, füzetnek – így szinte ahány közlemény, annyiféle adat olvasható a tárolt és feldolgozott hírlapok mennyiségéről. Felvetette raktári elhelyezésük megváltoztatását, külföldi minták alapján a hírlapkötetek nagyság szerinti és folyó sorszámmal ellátott tárolását sürgeti, kezelésükre, mozgatásukra speciális könyvtári lifteket javasolt. Tanulmánya a kor színvonalán álló és a nemzetközi gyakorlatra is kitekintő írás a hírlapok kezeléséről, mint ilyen, a hazai szakirodalomban az elsők közé tartozik és a nehézségek reális számbavétele mellett ésszerű javaslatokat is tartalmaz. Már ebben a dolgozatában érzékelhető, hogy a hírlapok és folyóiratok könyvtári elkülönítését nem tartja helyénvalónak.

Ennek a kérdésnek szentelte következő nagyobb közleményét.¹² A folyóiratokat a szakkutatás elsődleges segítőinek tartja, továbbá a tudománytörténet nélkülözhetetlen forrásait látja bennük. De csak akkor tölthetik be ezt a szerepüket – fejtegeti –, ha hiánytalan és a tartalomjegyzékre is kiterjedően teljes évfolyamokat gyűjt és őriz meg a könyvtár, illetve, ha a meglévő anyag jól használható, rendezett, könnyen hozzáférhető. Kereszty a használóbarát – hogy mai terminológiát használjunk – könyvtár híve volt. Nekrológiájában írja *Rédey Tivadar*: „*páratlan, könyvtárosi szempontból eszményinek mondható közvetlenségű érintkezést tartott fenn a kuta-*

tókkal is, segítségükre volt mindenben, szinte együtt dolgozott velük.”¹³ Az olvasók érdekére hivatkozva kárhoztatja a Széchényi Könyvtár azon gyakorlatát, miszerint csak a bekötött évfolyamok szolgáltathatók az olvasóknak. Nem tartja megfelelőnek a folyóiratok együttes kezelését a könyvekkel. Írásában foglalkozik az alapvető elvi kérdéssel, nevezetesen a hírlapok és a folyóiratok közötti tipológiai különbségekkel. Felismeri, hogy nem lehet a kétféle sajtótermék között szilárd határvonalat húzni, ráadásul a kiadványok változtathatják alakjukat, periodicitásukat, ezért – ha következetesek lennének – azonos kiadvány évfolyamai itt is, ott is lehetnének. Ez persze képtelenség, vagyis a periodikus kiadványok önálló kezelését tartja szükségesnek. Sürgeti kiemelésüket a könyvek közül és egy külön teremben felállítandó osztály megszervezését javasolja. Véggkövetkeztetése az, hogy „mely könyvtár hírlapokat is tart: ott a folyóiratok és lapok osztályának egyesítését nem akadályozza semmi.”¹⁴ Bár már ekkor felvetette a mai terminológiával összefoglalóan időszaki kiadványnak nevezett dokumentumok egységes könyvtári kezelését, erre csak évtizedekkel később került sor.

Szinnyei a Hírlapkönyvtár létesítésének idején már hosszú ideje, 1869-től készítette a *Vasárnapi Újság*ban megjelenő kurrens sajtóbibliográfiáját.¹⁵ 1884 után a könyvtári nyilvántartó és tájékoztató munka szerves kiegészítőjének szánta a bibliográfiát. 1895-ben a kurrens összeállítás átkerült a megújuló *Magyar Könyvszemlé*be és a következő évben bekapcsolódott a bibliográfiai munkába Kereszty István is. Míg mestere a magyar nyelvű periodikumok jegyzékét tette közzé, maga a szakfolyóirat 2. számú mellékletében *Az idegen nyelvű hazai hírlapirodalom...-ban* címmel jelentette meg éves összeállítását. A könyvészet a következő évtől *A hazai hírlapirodalom...ben* elnevezéssel látott napvilágot 1906-ig.¹⁶ A következő években csak az 1906. évhez viszonyított változásokat tették közzé, 1910-ben újra a teljes anyag napvilágot látott, majd az 1911–1913. évekről ismét csak a változásokat közölték. A *Magyar Könyvszemle* hasábjain

olvasható sajtóbibliográfián túl különböző szakterületek hazai periodikumairól több összeállítása is megjelent, illetve elkészült. 1902-ben a *Magyar Jogi Lexikon*ban tette közzé *A magyar jogi szaklapok és folyóiratok bibliographiáját*, a *Színészeti Almanach*ban, valamint folytatásában, a *Magyar Művészeti Almanach*ban látott napvilágot két részben *A magyar színházi és zenei lapok és folyóiratok bibliográfiája* című összeállítása 1902-ben, illetve 1903-ban, de sajnálatosan kéziratban maradt *A magyar katolikus hírlapirodalom bibliográfiája*.

A század első éveiben újabb tanulmányutat tett külföldön, 1902-ben Berlinben a nagy könyvtárak hírlapgyűjteményeit kereste fel.¹⁷ Kereszty tehát Szinnyei mellett bekapcsolódott a sajtóbibliográfiai munkálatokba, a külföldi fejlődésről kellő elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal tért haza, így mestere nyugállományba vonulásától, 1905-től a Hírlaptár vezetése megfelelő kézbe került.

Mintegy két évtizeden keresztül dolgozott Szinnyei mellett, megismerte munkamódszerét, elgondolásait, céljait, ugyanakkor régi-új gondokkal kellett megküzdenie. Neki már nem az alapokat kellett lerakni, hanem egy roppant arányokban gyarapodó gyűjtemény napi működési problémáit kellett volna orvosolnia. A legnagyobb nehézséget a helyhiány okozta. Már 1901-ben sor került egy újabb folyosói rész bepolcozására, azonban hamarosan csak úgy tudtak a helyhiányon enyhíteni, hogy 1909-ben a kevésbé használt lapokat és a másodpéldányokat a múzeumi épület pincéjében helyezték el.¹⁸ Ezekre a gondokra egyébként utalt egy 1911-ben *Erdélyi Pál*, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár igazgatója által készített felülvizsgálati anyag is, megállapítva, hogy az „elhelyezés tarthatatlan”. A dokumentum elismeréssel szól a Hírlaptár munkájáról, ugyanakkor nehezményezi a nyilvántartások helyenkénti áttekinthetetlen-ségét, pontatlanságát.¹⁹ A nyomasztó zsúfoltság orvoslására 1912-ben a hírlapanyag egy részét a VIII., Szentkirályi utca 7. szám alatti épületben helyezték el, 1919-ben azonban, még a forradalom idején el kellett szállítani a dokumen-

tumokat a Múzeum épülete mögötti Festetich-palota istállójába.²⁰ Vezetői működésének ideje alatt tehát nem egyszer kényszerült költöztetni az állományt, pontosabban annak egy részét, ami nemcsak a normális munkamenetet nehezítette, de veszélyeztette a hírlapok épségét is. Kereszty néhányadmagával 1919-ben és 1920-ban beadványokban, feljegyzésekben vázolta a tarthatatlan helyzetet, hiszen a nyirkos helyen a dokumentumok pusztá léte vált kérdésessé. Az összeomlás időszakában azonban a Széchényi Könyvtár lehetőségei nagyon is korlátozottak voltak.

A háború éveit vezetői munkája más vonatkozásban is megnehezült. A kötelespéldányok beérkezése akadozott, növekvő hiányokat kényszerült megállapítani. 1918 őszén az *Újságpír Központ*ban kutatott és mintegy 400, abban az évben napvilágot látott, de a könyvtárba kötelespéldányként be nem küldött hírlapra és folyóiratra akadt.²¹ Ezzel az anyaggal kiegészítve készítette el az 1918-ban megjelent hírlapok és folyóiratok jegyzékét.²² A bibliográfia azonban a jelek szerint nem jelent meg, *Fejérpataky László* ad acta tette az ügyet.²³

Kereszty igyekezett a külföldön megjelent magyar nyelvű hírlapok megszerzéséről is gondoskodni. Az 1910-es évek elején főleg az Amerikai Egyesült Államokban jelentek meg nagy számban magyar nyelvű újságok, az ott kiadott lapokról számolt be egyik cikkében.²⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár azokban az években létesített kapcsolatot *Feleky Károly* amerikai magyar gyűjtővel, ő igyekezett az ott kiadott lapokat eljuttatni a bibliotékába.²⁵ Az előnyös és fontos együttműködés a háborús években azonban megszakadt, így csak részeredményeket ért el ezen a területen.

A világháború éveiben, 1916-ban jelent meg sajtóbibliográfusi működésének legfontosabb munkája, a maga korában, de még ma is haszonnal forgatható *A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése 1705–1867* című bibliográfiai segédlet. Szó volt róla, hogy már az 1890-es években szükségesnek tartotta a hazai időszaki kiadványok időrendi áttekinté-

sét. Hírlaptári napi munkája mellett végezte az anyag gyűjtését, melynek első változata a Magyar Könyvszemlében látott napvilágot²⁶, ezt folytatta és bővítette a kiegyezés koráig.

A kötet első része az 1849-ig megjelent lapokat regisztrálja. Alapját a könyvtár gyűjteménye jelentette, de a jegyzéket kiegészítette az OSZK-ból hiányzó kiadványok címével. Az időrendi kimutatással az volt a célja, hogy a sajtót mint történeti forrást használó kutató áttekintést kapjon adott évben kiadott lapokról. Az összeállításban évenkénti elrendezésben, azon belül betűrendben sorakoznak a címek. Rövidítés nélkül csak az indulási évnél olvashatók, a későbbiekben már csak az erősen rövidített címeket közölte. Ahol a lap címadataiból kiderült a megjelenés helye, külön nem tüntette fel, egyébként zárójelben közölte ezt a fontos adatot. Az első részhez *Összefoglaló* elnevezéssel betűrendes címmutatót készített nyelvek szerinti csoportosításban. A második korszak az 1850–1867 között megjelenő hírlapok és folyóiratok összeállítása. Az 1850 előtt indult és később is létező kiadványokat külön sorolta fel, azonban az azonos éven belül megjelenteket nyelvenkénti csoportosításban tartalmazza a segédlet. Az első részhez képest fontos többletet jelentett, hogy 27 tárgycsoportot kialakítva számmal jelölte a kiadvány szakterületét. Ehhez a részhez is készült nyelvek szerinti betűrendes mutató.

Nem a szó szoros értelmében vett bibliográfiát készített, hiszen csak a címet és az indulás évét közölte, azonban összeállítása volt hosszú ideig az egyetlen megbízható eszköz az 1867-ig napvilágot látott újságokról. Jelentőségét és érdemeit *Dezsényi Béla* is elismerte, a korszerű magyar sajtóbibliográfia koncepcióját ismertető tanulmányában írja: „Természetesen az egy meghatározott évre korlátozott kutatásnál Kereszty kronológiája marad a legmegfelelőbb segéd-eszköz: hasznos volna Kereszty összeállítását egészen napjainkig kiegészíteni.”²⁷

A Hírlaptárban megfigyelhető kétségtelen nehézségek ellenére – a kötetelési lehetőségek beszűkülése miatt a hírlapok rendezetlenül heverték a raktárak padlóján, a beérkezett anyag

mintegy 30%-a feldolgozatlan volt²⁸ – nem világos, miért váltották le vezetői megbízatásából, a kialakult helyzet ugyanis elsősorban az elégtelen dotációval és a mind szűkebbé váló raktári helylyel volt magyarázható. A problémákra számos alkalommal felhívta felettesei figyelmét, így mulasztással nem vádolható. *Németh Mária* véleménye szerint az elsődleges ok túl liberális kölcsönzési gyakorlata volt.²⁹ Ha valóban ez volt felmentésének oka, meglehetősen méltánytalannak tűnik, ugyanis a könyvtár valamennyi egységében bevett gyakorlat volt a szabályellenes kölcsönzés. *Melich János* igazgató ezért 1920-ban jelentősen szigorította a kölcsönzést és kimutatást kért azokról az olvasókról, akik harmadszori felszólítás ellenére sem hozták vissza a dokumentumokat.³⁰ Mindenesetre a Hírlaptárban 1920-ban elkezdődött átszervezések immár nélküle kezdődtek el.

A Zeneműtár és Kereszty István

A Hírlaptártól 1920-ban megválni kényszerült, de a könyvtártól és a könyvtári munkától nem. Leváltásának egyik magyarázata lehet egyébként, hogy zenei szakismereteit a megszervezendő zenei gyűjteményben kívánták hasznosítani. Az 1900-as évek elején éppen ő volt egyik kezdeményezője a zeneműtár kialakításának és a zenei bibliográfia megteremtésének.

A zenei dokumentumok (zenei szakirodalom, nyomtatott kották, zenei kéziratok) ugyan mindig jelen voltak a könyvtárakban, de nem alkottak különgyűjteményt és a speciális kutatói igényeket kielégítő szolgáltatás sem működött. Az európai országokban a 19. század második felétől kezdtek zenei részlegek kialakulni, többnyire oktatási célokból és nem önállóan, hanem zeneiskolákhoz kapcsolva. Magyarországon is ez figyelhető meg, a *Nemzeti Zenedében*, majd a *Zeneakadémián* működött oktatási célokból zenei könyvtár. Ezek az intézmények azonban nem voltak nyilvánosak, ezért a 20. század első éveitől a könyvtári és zenei sajtóban egyre több írás jelent meg a zene könyvtári jelenlété-

ről, ilyen jellegű könyvtári egységek létesítését sürgetve.³¹ A kialakuló szakmai diskurzusból Kereszty is kivette a részét.

A Széchényi Könyvtárban található zenei dokumentumokról ő írta az első ismertetést.³² Írását azzal indítja, hogy – az általános vélekedéssel szemben – a kotta, a zenemű is szerves tartozéka lehet egy könyvtárnak, hiszen a „*kóta épp úgy, mint a betűírás, hangok megrögzítése, olvasni való és örök időkre is megőrizni való*”.³³ A könyvtárban őrzött zenei dokumentumokat abból a szempontból tekinti át, hogy megírható-e az állományból a zene magyarországi művelésének története. Ezért sorra vette a nyomtatványtár *Musica theoretica et practica* szakcsoportjába beosztott zeneműveket és zenei szakirodalmat, illetve a kéziratár zenei ereklyéit. Bár komoly hiányokat kellett megállapítania, végkövetkeztetésként leszögezi, hogy a Széchényi Könyvtár zenei anyaga Magyarországon a legteljesebb, ezért a hazai zenei művelődés kutatója számára az elsődleges forrást jelenti.

Feletteseit megpróbálta meggyőzni a zenei gyűjtemény felállításának fontosságáról, próbálkozása azonban nem sikerült. Talán emiatt publikált névtelenül egy cikket a *Zenelapban*, melyben a felállítandó országos zenei gyűjteményt a Nemzeti Zenedében javasolta megszervezni.³⁴ A kérdés egyre többeket foglalkoztatott a Széchényi Könyvtárban is, így 1908-ban módja volt külföldi zenei könyvtárak működését tanulmányozni.³⁵ Nyilván tanulmányútjának tapasztalatai is megjelentek alapos dolgozatában.³⁶ Az írás elvi részében módosította korábbi felfogását, annak a véleményének adott hangot, hogy a nemzeti könyvtár zenei gyűjteményét kell felfejleszteni olyan szintre, hogy alkalmas legyen a magyar zenetörténeti kutatások folytatására. Ehhez három dolog szükséges: pénz, hely és megfelelő munkaerő, vagyis kellő zenei ismeretekkel rendelkező könyvtáros. A tanulmány következő részében egy általa kidolgozott zenei szakrendet mutatott be, ami véleménye szerint, ha nem is a legtokéletesebb, de alkalmas lehet mind a zenei szakirodalom, mind a kották rendszerezésére. Figyelemre méltó, hogy felismerte a zenei

műveltség terjesztésében a hangfelvételek nagy szerepét és gondolt a fonogram-hengerek beszerzésére is. Tanulmányával egyszerre szolgálta a gyakorlati könyvtári munkát, útmutatást adva a zeneművek rendezéséhez és a könyvtári teóriát, ugyanis elméleti igényrel fejtett ki egy osztályozásméleti problémát. Írásához a Magyar Könyvszemle szerkesztője, *Kollányi Ferenc* terjedelmes kommentárt fűzött, ebben elutasította a javaslatot. Érvelésének vitathatatlanul volt némi alapja, Kereszty ugyanis nem kizárólag magyar zenei anyagot gondolt a megszervezendő tárba, hanem az egyetemes zeneirodalom alapműveit is beszerezni indítványozta, vagyis a hungarikum gyűjtésen túlmutató koncepciót vázolt. Persze mint képzett zenész és tudományokkal foglalkozó szakember jól látta, hogy a magyar zene-történetet sem lehet az egyetemes zenei fejlődés ismerete nélkül tárgyalni.

A század első éveiben azonban nemcsak a zenei gyűjtemény kialakítását sürgette. Gyakorló bibliográfusként, Szinnyei tanítványaként szükségesnek tartotta a zenei szakbibliográfia megteremtését. Már 1902-ben szenvedélyes hangú újságcikkben hívta fel a figyelmet a kérdésre, majd 1913-ban a *Zeneközlöny* című lapban elkezdte *Mai sajtónk zenei repertórium*a című összeállításának közzétételét. Sajnos, csakhamar félbeszakadt kiadása az ígéretes vállalkozásnak.³⁷ A kudarc ellenére azonban folytatta az anyaggyűjtést. Az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában őrzött hagyatékában található kéziratban *Zenei repertórium 1915–1920* elnevezésű könyvészte, illetve ennek folytatása az 1920–1922 közötti évekről *Nem-zenei budapesti lapokban megjelent zenei érdekű közlemények* elnevezéssel.

A Zeneműtár megszervezésének ügye az első világháború éveitől kezdve elmozdult a holtpontról, igaz, ezúttal már nem ő volt a kezdeményező, hanem *Haraszi Emil*. Beadványát 1917-ben tárgyalták érdemben, 1918-ban nyújtotta be a megszervezésre vonatkozó újabb részletes javaslatát, ám Haraszi csakhamar elkerült a könyvtárból. Addigra azonban az elképzelést elfogadták, így a Hírlaptár vezetése alól felmentett Kereszty a mellé beosztott *Lavotta Rezső*vel végezte az elő-

rendezés munkáját. Fűtetlen termekben, hideg télen válogatták, rendezték a könyvtár *Musica* szakában őrzött könyveket és kottákat.³⁸

Utolsó hivatalos könyvtári ténykedéseként hosszú pályafutása során immár másodszer egy új gyűjteményrész kialakításában vehetett részt. A körülmények persze merőben mások voltak. A pályakezdő Kereszty István mestere irányításával formálhatta a Hírlaptárat, majd 1905-től az ő nyomdokait követve kísérelte meg továbbfejleszteni. Nem kizárólag rajta múlt, hogy eredményei elmaradtak Szinnyei mögött és nem lett olyan emblematikus alakja a Hírlaptárnak mint az alapító vagy a későbbiekben Dezsényi Béla. Mindenesetre előremutató kezdeményezései az őt követő nemzedéknek szilárd alapot jelentettek a korszerű és a 20. századi követelményeknek megfelelő Hírlaptár kialakításában. Ebben az értelemben fontos és megkerülhetetlen életművet hozott létre az ott eltöltött közel négy évtized alatt. És arról végképp nem tehet, hogy az egykor gondjaira bízott gyűjtemény mint önálló szervezeti egység ma már csak emlék.

A Zeneműtár megszervezésében ugyan részt vehetett könyvtári pályafutása végén, de tényleges munkájában már nem volt, nem lehetett szerepe. A korábbi elutasítások után abban, hogy elképzelése mégiscsak megvalósult, nyilván érezhetett némi szakmai elégtételt, de nem kétséges, hogy a zenei gyűjtemény ügyében végzett erőfeszítéseihez képest nagyon szerényre sikeredett aktív közreműködése annak létrehozásában. Ifj. Hlatky Endréhez írt levelében így jellemezte tevékenységét: „– hát ez nem pech a négyzetten?!” Szakmai pályafutása némi hasonlóságot mutat tudományos működésével, ez is, az is némileg torzó maradt. Aminek létrehozásában és irányításában aktív szerepe volt, ma már nem létezik. Amit létre akart hozni, ugyan létezik, de tényleges megteremtésében alig volt szerepe. Vele kérdezhetjük mi is: „– hát ez nem pech a négyzetten?!” Ha orvosolni a múltat nem is tudjuk, emlékezzünk valamennyien, mai könyvtárosok és bibliográfusok jó szívvel és igaz megbecsüléssel szakmánk e kettős kötődésű rokonszenves személyiségére.

Jegyzetek

1. Életrajzi adatai: SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái 6. kötet. Budapest.: Hornyánszky, 1899. col. 97-101., GULYÁS Pál: Magyar írók élete és munkái. Új sorozat. Sajtó alá rendezte VICZIÁN János. 17. kötet. Budapest: Argumentum : MTA Könyvtár, 1995. col. 223-224. Méltatása nyugállományba vonulása alkalmából: [GORIUPP Alice] (G.A.): Kereszty István. = Magyar Könyvszemle, 1923. p. 157-158., halálakor RÉDEY Tivadar vázolta pályafutását: Kereszty István 1860-1944. = Magyar Könyvszemle, 1944. p. 167-169. Rövid pályaképe: GALAMBOS Ferenc: Kereszty István 1860-1944. = Könyvtáros, 1975. 12. sz. p. 719-720.
2. OSZK Kézirattára, Fond 116/910. Az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában őrzik 71 noteszben feljegyzéseit. 1876-tól készített különféle feljegyzéseket, anyaggyűjtéseket rendszeresen, az utolsó feljegyzés dátuma 1944. február 2.
3. Anyagi gondjairól több levelében is hírt adott az 1920-as évektől. Hubay Jenőnek, a Zeneakadémia főigazgatójának írta egy bizonytalan keltezésű, az 1930-as években keletkezett levelében, hogy bár évtizedek óta a zenei élet aktív szereplője, nem engedheti meg magának a Zeneakadémiai Zenekar hangversenyeire bérlet vásárlását. A levélben előadásra felajánlja Hubaynak egy megzenésített Victor Hugo versre készített szövegfordítását. Honoráriumként azt kéri, hogy a zenekar hangversenyeire 2-2 jegyet kapjon. OSZK Kézirattár, Fond 73/230. Zeneiskolákban évtizedekig tanított és nyugállományba vonulása után Práter utcai lakásában magántanítványoknak zongoraórákat adott.
4. Kereszty István levele Zempléni Árpádhoz, OSZK Kézirattár, Levelestár
5. KŐHALMI Béla: Könyvek könyve : 87 magyar író, tudós, művész, közéleti ember és kiadó vallomásai kedves olvasmányairól. Budapest : Lantos, [1918]. p. 204.
6. Kereszty István levele Papp Viktorhoz, OSZK Kézirattár, Levelestár
7. OSZK Kézirattár, Fond 39/62.
8. Kereszty István feljegyzései, 12. sz. Jegyzőkönyv, p. 57-58. OSZK Zeneműtár
9. A Magyar Nemz. Múzeum Könyvtárának Hírlaposztálya. = Magyar Könyvszemle, 1895. p. 235-249.
10. Évnyegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum Könyvtárának állapotáról 1902. január 1-től március 31-ig. = Magyar Könyvszemle, 1902. p. 170.
11. A 9. sz. jegyzetben i.m., p. 247.
12. Folyóiratok a könyvtárban. = Magyar Könyvszemle, 1897. p. 321-325.
13. RÉDEY Tivadar, az 1. sz. jegyzetben i.m. 168. p.
14. A 12. sz. jegyzetben i.m., p. 324.
15. KÉGLI Ferenc: A hírlapok, folyóiratok kurrens nemzeti bibliográfiái a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtárra 1867-1918. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1994-1998. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 2000. p. 257-298.
16. A kurrens bibliográfia kisebb-nagyobb változásait részletesen ismerteti KÉGLI i.m. p. 278-281., ezekre nem térünk ki külön.
17. Könyvtári tisztviselők tanulmányútjai. = Magyar Könyvszemle, 1902. p. 199.
18. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezése 1867-1918. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1986-1990. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 1994. p. 184.
19. ILLYÉS Katalin: Adatok a hírlaptári állomány kialakulásának történetéhez 1884-től 1914-ig. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1970-1971. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 1973. p. 252.
20. NÉMETH Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1919-1922. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1997. p. 61. A nem magyar nyelvű lapokat, 231 cím 1603 évfolyamát helyezték el a Szentkirályi u. 7. szám alatti helyiségben. V.ö.: [KERESZTY István] (k.i.): A hazai idegennyelvű hírlapirodalom statisztikájához. = Magyar Könyvszemle, 1912. p. 383-384.
21. A Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára az 1918. évben. = Magyar Könyvszemle, 1919. p. 60., DEZSÉNYI Béla: Az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptára. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1957. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 1958. p. 98.,
22. NÉMETH Mária i.m. p. 152.
23. Kereszty István levele ifj. Hlatky Endréhez, OSZK Kézirattár, Fond 39/62
24. Az amerikai magyar sajtó. = Magyar Könyvszemle, 1912. p. 187-188.
25. ILLYÉS Katalin i.m. p. 253-259.
26. A magyar és a magyarországi sajtó időrendi áttekintése 1705-1849. = Magyar Könyvszemle, 1914. p. 111-130.

27. DEZSÉNYI Béla: Sajtó és könyvészet. = Magyar Könyvszemle, 1942. p. 148.
28. KOCSY Anikó: Az Országos Hírlapkönyvtár : megemlékezés egy hajdanvolt nemzeti intézmény alapításának 125. évfordulójára. Budapest : [Barnaföldi Gábor Archívum], 2009. p. 32.
29. NÉMETH Mária i.m.p. 59., 5. sz. jegyzet.
30. U. o. p. 134.
31. Ezeket az írásokat egy korábbi cikkemben ismertettem: POGÁNY György: A század eleji szaksajtó a zenei könyvtárakról. = Könyvtáros, 1985. 3. sz. p. 170-172.
32. Könyvtárunk zenei gyűjteménye. = Magyar Könyvszemle, 1902. p. 417-425. Néhány évvel később Liszt Ferenc kéziratit ismertette: Liszt Ferenc kéziratjai a Nemzeti Múzeumban. = Magyar Könyvszemle, 1911. p. 193-204.
33. Könyvtárunk zenei gyűjteménye, i.m. 417.
34. Az Országos Zeneműtár eszméjéhez. = Zenelap, 1905. április 25. 9. sz.
35. A Széchenyi Országos Könyvtár tisztviselői tanulmányúton. = Magyar Könyvszemle, 1908. p. 382.
36. KERESZTY István: A zene irodalma a könyvtárban. = Magyar Könyvszemle, 1908. p. 319-341.
37. A zenei szakbibliográfia kialakulását egy korábbi cikkemben tekintetem át, ebben Keresztyről is írok: POGÁNY György: A magyar zenei bibliográfia kialakulása : történeti vázlat. = Könyvtáros, 1985. 8. sz. p. 486-491.
38. ISOZ Kálmán: A Nemzeti Múzeum zenei gyűjteményeinek kialakulása. = Magyar Könyvszemle, 1928. p. 11-27. Keresztyről p. 21.

Könyvtárügy a 21. században

2012 januárjában, a németországi De Gruyter Saur kiadó gondozásában az IFLA közreadásában jelent meg a Libraries in the Early 21st Century című hiánypótló sorozat első kötete, mely áttekintést nyújt Ausztráliától Üzbegisztánig közel húsz ország könyvtárügyének fejlődéséről.

A Development of Libraries in Hungary című fejezet a magyar könyvtári rendszer modernizációjának főbb állomásait vázolja fel a 20. századtól egészen napjainkig, végül az elkövetkezendő évtized kihívásait fogalmazza meg. A tanulmány szerzői: Áts József (ELTE Egyetemi Könyvtár Hálózati- és módszertani osztályának vezetője), Deák Nóra (ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet könyvtárának vezetője), dr. Kiszl Péter (ELTE BTK Informatikai és Könyvtártudományi Intézet intézetigazgató habilitált egyetemi docense) és Varga Klára (ELTE Egyetemi Könyvtár fejlesztési és projektirányítási szakreferense).

Részletes könyvismertetés az IFLA honlapján:

<http://www.ifla.org/en/news/now-available-libraries-in-the-early-21st-century-an-international-perspective-volume-1>

(Katalist, 2012. 02. 07. Petznik Éva tájékoztatása)

(Lapunk rövidesen ismertetést közöl a kötetről. A szerk.)

Változások a médiafogyasztásban

A Századvég alapítvány Médiafogyasztási trendjelentésében (2011. 7. p.) olvasható, hogy a 2011 októberében végzett telefonos közvélemény-kutatás során a 800 fős mintában szereplő 18–29 éves korosztály esetében a legnagyobb, 94%-os az aktív internetezők aránya.

A korcsoport tagjainak 90%-a fontosnak, 44%-uk rendkívül fontosnak gondolja az internetet a saját életére nézve.

Ezzel szemben a 60 felettiiek képviselőiről azt állapították meg, hogy náluk az aktív tévénézők aránya a legmagasabb (93%), de a legidősebbek már nem ragaszkodnak annyira a televízióhoz, mint a legfiatalabbak a nethez. A 60 felettieknek csak 64%-a gondolja a tévénézést fontosnak, és mindössze 22%-uk rendkívül fontosnak.

(Médiafogyasztási trendjelentés 2011. 10 p. Századvég alapítvány)